

Gosse akte almetje demensediagnovsem åadtje jih dan gaavhtan viehkiem daarpesje, gellie reaktah sijhtieh sjohtehke årroth dovne skiemtjijasse jih lihke fualhkan. Golme laakh leah joekoen vihkeles gosse lea stuvremen bijre skiemtjijen reaktijste jih healsoedienesjen diædti jih æliedimmiej bijre:

- Skiemtjije- jih utnijereaktalaake
- Healsoe- jih hoksedienesjelaake
- Sjïerehealsoedienesjelaake

Skieamtjije- jih utnijereaktalaake – Buerkeste mah reaktah akte almetje åtna healsoe- jih hoksedienesjidie – maahta reaktah årroth dovne staeriesdåakteren, tjïelten jih skieamtjegætien luvnie.

Akte reakta daerpies biævnesh åadtjodh aktene hammosne mah leah sjïehtedamme skieamtjijen kultuvre- jih gïeletsehkan ihke skieamtjije edtja sisvegem biævnesinie guarkedh. Healsoebarkijh mah saemiestieh jallh toelhke maehtieh gujht daerpies råajvarimmieh årroth juktie daam reaktam illedh skieamtjijidie saemien kultuvre- jih gïelemaadtojne.

Saemielaaken § 3-5 reaktam vadta viehkiem åadtjodh saemien gïelesne dastegh dam sæjhta, voenges jih regijonaale byögkeles healsoe- jih sosijaaleinstitusjovnine saemien reeremedajvesne.

Healsoe- jih hoksedienesjelaake - Buerkeste gaskem jeatjah mah healsoe- jih hoksedienesjh tjïelte edtja faalehtidh.

Sjïerehealsoedienesjelaake –Buerkeste maam diædtide sjïerehealsoedienesje åtna, gaskem jeatjah skovhten bijre skieamtjegåatan jih gosse lea skieamtjegættesne .

Dïenesji bijre syökedh

- Almetje maahta jïjtje syökedh tjïelten dïenesji bijre
- Lihke fuelhkie maahta syökedh jis luhpiedimmie gååvnese
- Akte nammohtamme ælie maahta reaktam utnedh syökedh bieleden luhpiedimmie

Almetjh demensine, seammalaakan goh gaajhkh jeatjebh, reaktam utnieh daerpies dïenesjh åadtjodh dovne tjïelteste jih sjïerehealsoedienesjistie. Fïereguhten

daerpiesvoete stuvrie mejtie dïenesjidie almetje reaktam åtna.Dïenesjidie sjïerehealsoedienesjen sisnjelen, mah eah leah faahketji viehkie, lea daerpies saehtieminie dåaktaristie jallh jeatjah sjïeredåaktaristie.

Akte almetje mij tjïelten dïenesjh daarpesje maahta jïjtje syökedh dej dïenesji bijre mejtie vaajtele. Seammalaakan akte nammohtamme ælie maahta darjodh mij mandaatem åtna dennie persovneles suerkesne. Aaj jeatjebh maehtieh dïenesji bijre syökedh utniji åvteste, vuesiehtimmien gaavhtan lihke fuelhkie, men dellie akte tjaaleldh luhpiedimmie tjuara gååvnesidh dehtie almetjistie man åvteste syökoe. Jalhts luhpiedimmie ij gååvnesh, akte ohtseme dïenesji bijre utnijen lihke fuelhkeste sæjhta åajvahkommes krïevedh tjïelte diædtem åadtje goerehtidh mejtie daerpies dïenesjigumie. Jis utnije ij sijhth dejtie dïenesjidie dåastodh mejtie tjïelte veanhta lea daerpies, tjïelte ij maehtieh dej dïenesjigujmie nierhkedh bieleden akte sjïere reaktavåarome gååvnese.

Gellie dïenesjefaalenassh edtjeh gååvnesieh gaajhkine tjïeltine, mearan jeatjah faalenassh maehtieh jeerehtidh tjïelteste tjïeltese. Tjïelten lea diædte bihkedimmiem vedtedh, jih dovne skieamtjije jih lihke fuelhkie maehtieh govlesadtedh tjïeltine juktie biævnesh jih viehkiem åadtjodh dïenesji bijre syökedh.

Gosse lea syökeme dïenesji bijre hïejmesne, jallh skieamtjegætiesijjien bijre mij bijjelen 14 biejjieh vaasa, tjïelte edtja nænnoestimmiem darjodh mij seedtesåvva ohtsijasse. Jis guhkebe vaasa goh aktem askem ohtsemem giætedidh, edtja åvtelhbodti vaestiedassem seedtedh gusnie veanhtadamme giætedimmietjije tjåadtje.

Tjïelte nænnoste mah dïenesjh fïereguhte skieamtjije edtja utnedh, men skieamtjije edtja govlehtoevedh, jih dïenesjefaalenasse edtja dan gånkese gåarede dorjesovvedh skieamtjijinie ektine. Jis skieamtjije ij jååhkesjimmiamahtoem utnieh, skieamtjijen lihkes fuelhkie reaktam åtna viehkine årroth skieamtjese.

Sjyöhtehke dienesjh/faalenassh

Daah dienesjh jñh faalenassh mæhtieh sjyöhtehke årrodh, men aaj jeatjah faalenassh mah mæhtieh vadtasovvedh:

Salkehtimmie jñh diagnovsebiejeme

demenseskiemtjelasseste dorjesávva áajvahkommes staeriesdåaktaristie, men aaj sjjerehealsoedienesjisnie.

Dæjpeles viehkie maahta viehkie årrodh hiejesne goh bisseth jallh maalestahkh sjiehteladtedh.

Dihthe tjielte man sisnie skiemtjije orre maahta bievnedh mah faalenassh tjielte átna.

Viehkesjimmie maahta vadtasovvedh dejtie mah joekoen leevles hokselaavenjassh utnieh. Viehkesjimmie sæjhta jeenjemasth årrodh skiemtjije áadtje skiemtjehiejesne årrodh aktem ánehks boelhkem, guktie lihke fuelhkie hokselaavenjasside slyöhpoe aktem boelhkem.

Dåarjoehtæjja lea akte faalenasse almetjidie mah viehkiem daarpesje mubpiej almetjigujmie årrodh jñh meatan årrodh kultuvrelle dåajresinie.

Hiejesujhteme maahta viehkie gætesne årrodh vuesiehtimmiem gaavhtan saejrieh jurjedh jallh bådjtah vedtedh jallh jeatjah healsoeviehkie skiemtjijidie mah eah jñjtjñh mæhtieh healsoedienesjisnie minnedh.

Skieamtjehiejesijjje sæjhta jeenjemasth sjyöhtehke årrodh easkah gosse skiemtjije sujhtemem daarpesje abpe dygnem jñh ij gosse ij leah vielie jearsoes dienesjh hiejesne vedtedh.

Fysioterapije maahta daerpiesvoeten mietie vadtasovvedh skiemtjijen hiejesne, fysioterapijen lokaaline jallh skiemtjehiejesne.

Baeniehealsoedienesjh jñh hijven njaelmiehealsoe leah vihkeles gaajhkesidie, aaj almetjidie demensine. Hijven baenietaatuse maahta heerredidh olles skiemtjije vaejviah áadtjoeh jñh dusmies domth, dåeriesmoerh beapmojne áadtjoeh jñh stråarkan domth. Skiemtjijñh mah hiejesujhtemem áadtjoeh mij bijjelen golme askh ryökhoe, jñh skiemtjijñh mah skiemtjehiejesne årroeh, reaktam utnieh namhtah baeniebæhtjierdimmiem áadtjodh.

Voenges baeniehealsoedienesje maahta vielie bievnesh vedtedh.

Sjjerehealsoedienesjh leah sjyöhtehke gosse almetjñh demensine healsoedienesjh daarpesjeh mah eah tjieltesne vadtasovvh. Dellie skiemtjije edtja saehtemem áadtjodh sjjerehealsoedienesjasse.

Hoksebaalhka maahta vadtasovvedh lihke fualhkan jñh mubpide mah joekoen leevles hokselaavenjassh utnieh akten almetjasse skiemtjelassine jallh funksjovnegiehpiedimmine, v.g. demense. Tjielte vuarjesje mejtie hoksebaalhka lea akte eensie jñh mæreles faalenasse, jallh mejtie edtja buerebh jeatjah dienesjh faalehtidh.

Individuelle soejkesje akte reakta skiemtjijidie mah guhkies jñh iktedamme dienesjh daarpesjeh jienebi giehtelimmijste. Skiemtjijñh mah individuelle soejkesjem sijhtieh mæhtieh tjiektine gaskesadtedh.

Skieamtjine årrodh, jallh hoksem vedtedh akten almetjasse mij lea skieamtjine , maahta aaj reaktam vedtedh jeatjah ekonomeles dåarjoeöörnegidie. Datne maahta NAV:ine gaskesadtedh juktie vielie bievnesh áadtjodh maadthdåarjoen jñh viehkiedårjoen bijre. daate lea dåarjoe mah mæhtieh vadtasovvedh lissiemaaksojne mah leah skiemtjelassen gaavhtan, jñh sjjere sujhteme- jñh vaaksjomedaerpiesvoetine.

TT-kåarhte akte öörnege mij maahta giehpibe skovhtem vedtedh. Ij leah akte reakta. Fylhkentjielte jallh tjielte maahta vielie bievnesh öörnege bijre dov fylhkesne.

Laejhtemenuemie

Dastegh åhtsa jñh ij dejtie dienesjidie áadtjoeh mejtie veanhta satne daarpesje, maahta dam laejhtedh. Edtja voestegh laejhtemem seedtedh tjiektese. Jis ij tjielte sov sjæjsjalimmiem jarkoeh jñh faalenassem vedtieh maam skiemtjije vaajtele, tjielte edtja laejhtemem fylhkenålmese seedtedh. Dastegh almetje lea saehteme sjjerehealsoedienesjasse jñh nyöjhkemem áadtje, maahta akten orre vuarjasjimmien bijre birredh. Dastegh jienebh gyhtjelassh demensen jñh reaktaj bijre, átna maahta gaskesadtedh tjiektine, skiemtjije- jñh utnijetjirkijinie jallh fylhkenålmene juktie vielie bievnesh áadtjodh.